

Walter Catalano

BOLSEVIZMUS ÉS KOZMIZMUS

Tudomány, mágia, forradalom

„Kísértet járja be Európát – a kommunizmus kísértete”.

Karl Marx: A Kommunista Párt kiáltványa

„– Prusevszkij! Sikerült-e vagy sem az igazi tudománynak feltámasztani a már elrothadt embereket?»

– Nem – felelte Prusevszkij.

– Hazudsz! – mondta szemrehányóan Zacev... –

A marxizmus mindenre képes. Hát Lenin hogy maradt meg egyben, ott Moszkvában? A tudományra vár, mert föl akar támadni.”¹

AMOTTÓ JELENTŐS PASSZUSA, amely Andrej Platonov (1899–1951) mérnök és kozmista író *Munkagödör* című regényéből származik, pontos és hatásos módon fedi fel a kozmizmus egyik fő programatikus magvát: a halál eltörlését. Meglehetősen ambiciózus terv, de mindent egybevéve tökéletesen koherens a leninista hitvallás eszkatológiai megszállottsá-

„(...) egyfajta szekularizált gnóvizist képvisel, az evolucionista pozitívizmus és az okkultista eszkatológikus messianizmus szintézisét”.

gaival, amely megfellebbezhetetlenül ítélkezett: „A marxi doktrína azért mindenható, mert igaz.”² Az orosz kozmizmus (koszmizm) kifejezés az 1970-es évek első felé-

ben jelenik meg az amerikai New Age-dzsel sok tekintetben rokon nemzeti gondolkodási hagyomány jellemzéseként, de az általánosabb kifejezések, mint a „kozmi- kus eszme”, a „kozmi- kus tu-

datosság”, a „kozmi- kus történelem”, a „kozmi- kus filozófia” a 19. század orosz miszticizmusáig és okkultizmusáig nyúlnak vissza.³

Mégis túlzás volna okkultizmusként definiálni e tanítást, amelyet Vlagyimir Filatov orosz filozófus az „*alternatív tudomány*” példjaként írt le.⁴ A kozmizmus inkább a tudomány és a technika mindenhatóságába vetett hitet húzza alá, amely az (okkult) megismerés mágikus hatalmának eszméjében gyökerezik. Vannak azután más kozmista felfogások, melyek nem esnek túl messze a gnosztikus tradíciótól, olyanok, mint az öntökéletesítésé és az autodeifikációé, a halhatatlanság és a halálból való feltámadás megvalósításáé. A tudományban való hit, és annak eszközként való gyakorlása mindannak felfedésére, ami rejtett, kormányozva a mindenható pszichikai, idegi és kozmi- kus energiákat, a kozmista számára egyfajta szekularizált gnóvizist

képvisel, az evolucionista pozitívizmus és az okkultista eszkatológikus messianizmus szintézisét: holisztikus és antropocentrikus látomást az univerzumról, ami az emberre mint meghatározó tényezőre tekint a kozmosz evolúciójában. A kozmisták számára kollektív kozmikus öntudatosság az ember, akinek segítenie kell a világ „bioszférából” (az élő anyag szférájából) „nooszférába” (az értelem szférája) való átmenetét, legyőzve betegséget, halált, végül halhatatlan emberi fajnak adva eredetét.

Ahogy Alekszandr Dugin az orosz szélső-jobboldal ideológusa, úgynevezett konspirológus és metafizikus, „Le complot ideologique du »Cosmisme Russe«” című tanulmányában kifejti,⁵ a kozmista tanítások első megjelenése a 19. század második felére nyúlik vissza, amikor is az angolszász országokból jött spiritizmus és neospiritualista tanítások elterjedtek az orosz *intelligencia* körében, mindenekelőtt a pozitivistáknak gyakorolva hatást.

A kozmizmus valódi, kimondottan saját atyja azonban Nyikolaj Fjodorovics Fjodorov (1828–1903), az a szerző, aki mélyen befolyásolta a Dosztojevszkij, Tolsztoj, Szolovjov nagy, illetve a „proletár” író, Gorkij kevésbé nagy műveinek alapját képező filozófiát. Fjodorov – ahogy Szergej Bulgakov meghatározta –, az „*enigmatikus gondolkodó*” egy fontos moszkvai múzeum könyvtárában dolgozott, ahol legendás volt különbsége és műveltsége. Egy cella nagyságú szobácskában élt aszketikus életet, egy padon aludva, télen és nyáron ugyanazokat a ruhákat viselve. Rendkívül keveset evett, elutasította az előléptetéseket, s kevéske fizetését a szegényeknek adományozta. „*A moszkvai Szókratész*” nevet kapta, mivel életében szinte semmit nem akart publikálni, eszméi szóbeli terjesztését részesítve előnyben szűkszámú, de elkötelezett követői körében. Fjodorov tanításának általános vonásai kivehetők fő művéből, a *Filozofija obcsevo gyelából* (A közös ügy

filozófiája), amelyet halála után két tanítványa tett közzé, és osztogatott ingyenesen bárkinek, aki igényt tartott rá. A fő pontok a következők:

- + A halál az abszolút rossz. Az emberiség általános evolúciójával kell legyőzni.
- + A feltámadás nem Isten, hanem az ember műve lesz: a teurgikus „új emberé”.
- + A feltámadás tudományos és pszichikai folyamatok révén valósul meg. Az egész emberiségnek részt kell vennie e legfőbb tettben.
- + Az új embernek abszolút hatalmat kell szereznie a természet felett, a légköri jelenségeket is ellenőrzése alá vonva.
- + A templomnak mint a *par excellence* szakrális térnek át kell alakulnia múzeummá (ahol a szentség és a tudomány szövetséget alkotnak).
- + Az emberiség evolúciója elérte tetőfokát. Az embereknek itt és most el kell kezdeniük saját őseik feltámasztásának művét.
- + A kereszténységnek szövetkeznie kell az ősök árságával a teurgikus és komunitárius új emberiség megteremtéséért.
- + A „közös ügy” a tudományos, társadalmi, gazdasági, kulturális, pszichológiai, spirituális, ipari és kozmikus küzdelem a halál ellen, az abszolút és végtelen életért. Fjodorov ennek a küzdelemnek a stratégiáját „*A tervnek*” hívja, és magát prófétájának tekinti (az erre vonatkozó megvilágosodást 1851-ben kapta).

Oroszország egyik legfontosabb kulturális intézményénél betöltött könyvtárosi állásánál fogva Fjodorov korának minden intellektuális nagyságával kapcsolatot tartott: a szociáldemokraták, a forradalmi szocialisták és végül a bolsevikok a világforradalom szinonimáját látták „*A tervben*”. Az erősen dualisztikus tendencia, melyet Fjodorov a zoroasztrianizmusból vett – az ókori iráni tradícióból, amelyet a ke-

reszténység előfutárának tekintett, és amelyet a jó és rossz, fény és sötétség közötti tiszta ellentételezése okán csodált, nyomatékosítva a halhatatlanság és feltámadás ideáját –, jól megfért a proletáriátus és a burzsoázia közötti marxista dialektikával.

Dugin egy páratlan analógiát is megje-
löl Fjodorov orosz kozmizmusa és a Nyu-
gat kozmista típusú felfogásai között: René
Guénont követve megjegyzi,
hogy a „*kozmi-
kus tanítás*” ki-
fejezést Nyugaton a Hermetic
Brotherhood of Luxor hasz-
nálja – ama ezoterikus csoport,
amely a Teozófiai Társaságtól
kezdve Aurobindo követőig
minden modern spiritualista
mozgalom alapjánál áll⁶ –, és
jelentőségteljes filozófiai ha-
sonlóságokat fedez fel – így
például a panteizmust, az
evolucionizmust, a szcientista
experimentalizmust, a szubtilis világ „pszichi-
kus” és atmoszférikus szintjeire irányuló figyel-
met stb. – a két felfogás között. Létezne ezen
kívül egy aktuális földrajzi találkozási hely a
nyugati és a kozmista iskola okkultisztikus ten-
denciái között: Kaluga városa, mely egyidejűleg
a Teozófiai Társaság elterjedésének történelmi
centruma és a kozmista eszme fővárosa.

Fjodorov befolyása mélyen megbélyegzi a
bolsevizmus olyan fontos ideológusait, mint
Alekszandr Bogdanov (1873–1928) és Anatolij
Lunacsarszkij (1875–1933). Főként Bogdanov –
akit Lenin a bolsevik párt „*elsőszámú agyának*”
tartott, és aki már az októberi forradalom előtt
alapítója a Proletkultnak, amely a párt külső, a
proletáriátus kulturális és szellemi felszabadítá-
sára irányuló szervezet volt, továbbá tagja a
bogosztroityeli, vagyis istenépítők bolsevik értel-
miségi mozgalmának⁷ – azonosítja az abszolút

kozmi-
kus életet a kommunista társadalommal,
mely a halál felett aratott társadalmi győzelmet
jelezte volna.

Bogdanov utópisztikus, teurgikus és mági-
kus kommunizmusa a vitális szubsztanciát ma-
gasztalja (ezért Lenin „*burzsoá és idealista megkö-
zelítéssel*” vádolja). Meg van győződve arról, hogy
az új, proletár tudomány le fogja győzni a halált,
nem sokkal a bolsevik forradalom megvalósítása

után; gyakorta dicsőíti a Sátánt
mint a „*proletáriátus istenét*”, és
különbféle fantasztikus tudomá-
nyos regényeket ír. A legismer-
tebb címe: *A bíborvörös bolygó*.
Ebben leírja a kommunizmus
marsbeli felállítását – azon a
planétán, amit a kabbalisták és
gnosztikusok Szamaellel, a Sá-
tánnal analóg figurával azono-
sítottak⁸ –, valamint az egész
emberiség vérenek, ami az élet
közös java és szubsztanciája, a

létezés materiális lényegének újrafelosztását,
és egyenlő adagokban történő elosztását min-
den lakó között. E véren keresztüli folyamatos
kommunió révén a „marslakók” legyőzték a
halált, „a kommunizmus legnagyobb ellenségét”.
A beszámoló a vámpíros történetekre és
Lovecraftéira emlékeztet. Ugyanez a Bogdanov,
attól az eszmétől megszállottan, hogy a vér
képes a holtak feltámadását eredményez-
ni, Moszkvában alapítója és igazgatója volt a
Vértranszfúziós Intézetnek, és egy vérátömlesz-
tési kísérlet következtében halt meg.

Egy másik bolsevik kozmista volt a már
idézett Andrej Platonov, aki továbbfejlesztette
Fjodorov eszméit az ember abszolút ellenör-
zéséről a természet felett, és felvetette, fel kell
robbantani a Pamír hegységet, hogy így utat
készítsenek a déli szeleknek, oly módon, hogy
azok felolvashassák az északi tundra örök je-

„*(...) a holtak feltámasztásának
ambiciózus terve (...) soha nem
haladta túl a fagyasztott halak
és kétéltűek újraélesztését, ám
az optimizmus elég erőteljes volt
ahhoz, hogy Lenin testének be-
balzsamozását okozza, egy jö-
vőbeli visszatérés kilátásának
érdekében megőrizve.*”

gét, termékeny földdé alakítva az óriási területet. Pontosan kikalkulálta a művelet megvalósításához szükséges dinamit mennyiségét. Ezen kívül elméletbe foglalta a Föld belseje kommunista gyarmatosításának lehetőségét, s mindezzel meg nem elégedve kidolgozott egy misztikus, a buddhista *súnjátával* rokonítható tant „*a proletár lélek ürességéről*”.⁹

A kozmisták gyakorlati próbálkozásai, hogy megvalósítsák elméleteiket, valójában nem voltak valami kielégítőek: a holtak feltámasztásának ambiciózus terve (ha hitelt lehet adni néhány beszámolóknak) soha nem haladta túl a fagyasztott halak és kételtűek újraélesztését, ám az optimizmus elég erőteljes volt ahhoz, hogy Lenin testének bebalzsamozását okozza, egy jövőbeli visszatérés kilátásának érdekében megőrizve azt.¹⁰ A biokozmisták szerint: „*A világ munkásainak és elnyomottainak tudata soha nem békélhet meg Lenin halálának tényével.*”¹¹ Maga Sztálin javasolta a test konzervációját: Trockij, Buharin és Kamenyev szembehelyezkedtek, azt tartván, hogy „*Lenin levetett porhüvelyét relikviává alakítani emléke meggyalázását jelentené.*”¹² De nem csak egy állami kultusz megteremtéséről volt szó: Sztálin, majd Dimitrov – a Bolgár Kommunista Párt feje –, Gottwald – a Cseh Kommunista Párté –, hozzánk közelebbi időkben pedig Ho Si Minh és végül Neto – az Angolai Népi Demokratikus Köztársaság elnöke – mind mumifikálásra kerültek a Lenin Mauzóleumban.

Nyikolaj Szetnyitszkij (1888–1937) elméletei szerint el kell hagyni a hamvasztás vagy a városon kívüli temetkezés modern gyakorlatát és vissza kell térni hagyományosabb formákhoz, amelyek megőrzik a tetemet a feltámasztásra való várakozásban. Szetnyitszkij felvetette egy „*világtemető*” (*mirovoj nyekropol*) létrehozását, a távoli észak fagyott régióiba helyezve. Végül megelégedtek az egyetlen Lenin Mauzóleummal

a Kremlnél, amely a párt nómenklatúrája számára volt fenntartva.

Pétervár biokozmista hallhatatlansághívői voltak, akik „Immortalizmus és interplanetarizmus” mottó alatt proklamálták az idő- és térbeli határok azonnali eltörlését: mivel a társadalmi forradalom immár eléretett, elérkezett a pillanat, hogy bejegyezzék a naptárba a fizikai halhatatlanságot az egész emberi nemre nézve, a holtak feltámasztását és az új gyarmatosítását. A teendők szorosan kapcsolódtak egymáshoz: a feltámasztottak és a halhatatlanok sokasága népesítette volna be a világegyetem bolygóit. A mumifikáció, a tanatológia és az űrhajózás tudományos tanulmányozásának párhuzamosan kellett végbemennie.

Nem véletlenül volt a legnagyobb kozmista tudós K. Ciolkovszkij, a repülés és az orosz űrhajózás atyja, valamint a híres geokémikus, Vlagyimir Vernadszkij. Ciolkovszkij súrolta az űrológia témáit és megpróbált eszközöket kidolgozni földönkívüli teremtményekkel való kommunikációhoz; megalapította a „*hülozoizmust*” – egy olyan diszciplínát, amely az anyag veleszületett intelligenciáját szándékozta felfedni –, és aktívan részt vett a spiritiszta mozgalomban, szüntelen látomásai lévén

„*párhuzamos világok lényeiről.*” „*A mumifikáció, a tanatológia és az űrhajózás tudományos tanulmányozásának párhuzamosan kellett végbemennie.*” Sok szokatlan eszméje és főleg az, hogy az egész matériát élőként fogta fel – az 1930-as évek hivatalos sztálini szovjet tudománya elvetette ezt a koncepciót –, mélyen gyökeret eresztettek azon tudósok között, akik aeronautikával foglalkoztak és maguk az űrhajósok között. Még Jurij Gagarin is – az első ember, akit kilőttek az űrbe – szimbolikus tisztelgést közvetített Föld körüli repülése során – nagy botrányt okozva ezzel – Nyikolaj Konsztantinovics Rerih (Nicholas Roerich), orosz származású

festőnek és okkultistának, akinek művei szigorúan tiltva voltak a szovjet publikum előtt, és aki abban az időben a Himálajánál lakott. Rerih teozófus és az AMORC (egy újrözsakeresztes szervezet) tagja volt, a jóga tanulmányozója, aki közel állt a kozmista érzékenységhez. Ismerve a szovjet totalitárius rendszer működését, nagyon valószínűtlen, hogy Gagarin ezt a tiszteletadási gesztust saját kezdeményezésére vitte volna véghez: felettesei, az orosz űrhajózással foglalkozó tudósok nagyon is tudatában voltak „kozmistá”, eszkatológikus és misztikus küldetésüknek. Még ma is szóbeszéd kering Gagarin szülővárosában, hogy sohasem halt meg, és sokan várják a visszatértét (egy titkos börtönből vagy elmeegógyintézetből, ahová az „ellenségek” zárták): az asztronauta alakja teljes értékű szereplője a kozmista mítosznak.

Végül a geokémikus Vernadszkijt tekintik a legnagyobb szovjet tudósnek: eszméi befolyással bírtak a kémiára, a mérnöki tudományra, a filozófiára és mindenekelőtt az atomfizikára; a „nooszféráról” alkotott felfogása a kortárs ökológusok ismeretanyagának számít, azon kívül, hogy olyan fontos nyugati filozófusok gondolataiban is fellelhető, mint a Henri Bergson-ta-

nítvány Edouard Le Roy és különösen a jezsuita „eretnek” Teilhard de Chardin. Vernadszkij is osztozott Fjodorov ábrándjaiban „A terrvől” és a „közös ügyről”, közeli kapcsolatokról fantáziált földönkívüli, világuőrbeli entitásokkal az eljövendő „nooszférikus” korban, s mint sok más kozmista, örülteként halt meg.

Szovjet-Oroszország látszólagosan ateista és materialista rendszerében a kozmizmus volt a kommunista tudomány féltitkos ideológiája:¹³ többé vagy kevésbé rejtett keveredettsége heterodox diszciplínákkal, amelyen a parapszichológia, a radiesztézia, a hipnózis, az UFOológia stb. mindig is nagy számú pártba ékelődött tudós és értelmiségi kutatásait jellemezte, gyakran kétes egyensúlyban a hallucináció és a földhözragadt józanság között. A forradalom éveitől a sztálini periódusig, s később – egyre kevésbé földalatti módon – a hruscsovi enyhülés korszakától Gorbacsov *peresztrojka*jáig, a kozmizmus feloldhatatlanul végigkísérte a szovjet gondolkodást.¹⁴ Ma az SZSZSZK visszavedlett Oroszországgá, és bár a kommunizmus határozottan halottnak tűnik, a kozmizmus, a rejtőző féltestvér folyamatosan mind jobb egészségnek örvend.

Ford. Molnár András

Jegyzetek

¹ Ford. Király Zsuzsa. Idézi Michael Hagemester: Az orosz kozmizmus az 1920-as években. In B. G. Rosenthal (szerk.): *Az okkult az orosz és a szovjet kultúrában*. Budapest, 2004, Európa, 247. o.

² Ford. Teller Katalin. Idézi Michael Hagemester: i. m. Uo.

³ A felvilágosodás idején már I. Péter reformjaival bevezetésre kerül néhány nyugati mintára alkotott új filozófiai és kulturális modell. A Nyugatról behozott új szuggesztíók között Oroszországban gyökeret ereszt a szabadkőművesség is, s ezen belül elharapózik sok mellékpáholy, melyek az okkultizmust gyakorolják és szétsugározzák. Ezekbe a kívülről származó elemekbe mind szorosabban fonódik egy másik, a térségben már jelen lévő régi tradíció, a zsidó kabbala,

amely támogatja és megerősíti a *szobornosztj* ortodox keresztény ideáját, a sokféleséget az egységben, valamint az egységet a mikro- és makrokozmosz között.

A szabadkőművesség főleg Nagy Katalin uralkodásától kezdődően erősödik meg és terjed el: az arisztokrácia és az orosz *intelligencia* széles körben olyan tanításoktól itatódik át, mint a rózsakeresztesség és a martinizmus. Szabadkőműves lesz Alekszandr Puskin is, az orosz romantikus nemzeti költő.

1850-től, az angolszász országokbeli *boom* után a spiritizmus is gyorsan szerteárad a cár birodalmában. Eleinte kis, Kuseljov-Bezborodko gróf szalonjához kötődő csoportokra limitálódva – aki személyes jóbarátja volt ama Daniel Douglas Home médiumnak (1833–1886), aki e barátság következtében jegyezte el arisztokrata sógornőjét (a házasságot Szentpéterváron celebrálták, a médium tanúja az igen nevezetes francia író, Alexandre Dumas volt) – óriási sikere volt a birodalmi udvarnál, magával rántva II. Sándor cár családjának sok tagját is. A spiritizmus úgyszintén érdekelte a Tolsztoj testvéreket, illetve a teológus és filozófus Vlagyimir Szolovjovot (1853–1900).

Helena Petrovna Blavatsky (1831–1891), a hazájából elvándorolt, különös orosz nő – azon kívül, hogy számtalan más influenza által, mint a buddhizmus, a neoplatonizmus, Böhme vagy Swedenborg teóriái –, éppen Szolovjov spekulációi által ihletve alapította meg a Teozófiai Társaságot, a modern világ egyik legfontosabb okkult mozgalmát. 1908-ig a teozófiának nem volt hivatalos székhelye Oroszországban (amikor is Szentpétervár azzá lett), de 1880 óta jól ismert volt, és az Egyház erős ellenkezése ellenére működött az országban. Teozófusok voltak, legalább életük bizonyos időszakában, többek között olyan írók és filozófusok, mint P. D. Ouspensky (1878–1947) – később egy másik orosz beavatott, a görög–örmény származású G. I. Gurdjieff (1866–1949) szöszólója – és Nyikolaj Bergyajev, Sophia neognosztikus követője, a zeneszerző Alekszandr Szkrjabin és a festő Vaszilij Kandinszkij, aki *A szellemiség a művészetben* című alapvető szövegével erősítette meg a tagadhatatlan viszonyt a művészeti avantgárd és az ezoterikus társaságok között.

„Szovjet-Oroszország látszólagosan ateista és materialista rendszerében a kozmizmus volt a kommunista tudomány féltitkos ideológiája”.

II. Sándor 1881-es merénylet általi meggyilkolásával és a nihilisták forradalmi ideológiájának elterjedésével egyre inkább egy a démoni felé való számottevő lenyűgözöttség terjeszkedett, ami jól illeszkedett az orosz szimbolizmus és dekadentizmus virágba borult környezetébe. Importálva a francia dekadensek elátkozott mintaképeit – Baudelaire *A romlás virágaitól* Rimbaud *Egy évad a pokolbanjáig*, Barbey d’Aurevilly *Les Diaboliques*-jétől Huysmans *Ott lenni*éig – és ezekhez téve Eliphaz Lévi, Papus vagy De Guaita mágikus és okkultisztikus szövegeinek bőséges olvasását, az orosz szimbolisták rejtélyes szuggesztióktól és fausti motívumoktól hemzsegő irodalmat teremtettek.

A sok érdekes szerző között említsük meg: Dmitrij Merezkovszkijt (1865–1941), aki a *Krisztus és Antikrisztus* című trilógia szerzője volt, amely tele van okkult rendszerekre és fekete mágiára való utalásokkal, s elárasztva a jó és a rossz közötti választás kétértelműségének megszállottságával; Alekszandr Blokot (1880–1921), aki a diabolizmust a társadalmi rend elleni lázadás jeleként használta; Andrej Bjelijt (1880–1934), aki szerette a sátánizmus és a pornográfia hivalkodó fitogtatásával megbotránkozttatni a polgárokat; Vaszilij Rozanovot (1856–1919), akit Egyiptom és a szexuális mágia nyűgözött le; Vjacseszlav Ivanovot (1866–1949), annak a merész tézisnek a hangoztatóját, miszerint „*az Istenséggel való szembefordulás nélkül*” nem létezhet semmilyen misztikus élet; és főleg Valerij Brjusovot (1873–1924), a ragyogó, *Tüzes angyal* című, mágiáról és boszorkányságról szóló nagyregény szerzőjét, amelyet az ’500-as évek Németországába helyezett, és amely a Róma kifosztásából hazatérő harcos, Ruprecht és a boszorkány Renata viharos és tragikus szerelmében a tizenkilencedik századi költőnővel, Nyina Petrovskajával (1884–1928), valamint a már idézett Andrej Bjelijjelt folytatott *menage a trois*-ját rejti, egy mágikus rituáléból, megszállott fixációkból, morfinizmusból és öngyilkos egyezségekből álló kapcsolatot. Petrovskajaja hét év után Párizsba menekülve hagyja el Brjusovot, ahol, micsoda véletlen, a Renáta nevet felvéve megrtér a katolicizmusba, és végül öngyilkosságot követ el.

A Fekete Angyal kénes varázsa az irodalomból átterjed a zenére, Muszorgszkij *Éjszaka a kopár hegyen* című művét, Prokofjev *Tüzes angyalát* (az azonos című Brjusov-regényből) vagy Szkrjabin („Fekete Misének” mondott) 9. szonátáját inspirálva. A diabolizmus nem esztétikai, hanem operatív kivitelezését azonban Maria de Naglowska (1883–1936), szentpétervári arisztokrata nő képviseli, aki ebben a dekadens és „sátáni” kulturális környezetben nevelkedett, és aki, miután kapcsolatai voltak a *blisztek* szektájával (messianikus, misztikus csoport, amely orgiasztikus

szexuális rítusokat gyakorolt), magával vitte nyugati száműzetésébe (előbb Rómába, ahol meglátogatta Julius Evolát, majd Párizsba) a „luciferizmus” különös, szexuális mágián alapuló formáját.

Ezekben az években a cár udvara is erős hatásokat szenvedett el az okkultizmus világához kötődő személyiségek részéről. Előbb Lyon-i Philippe [Maitre Philippe de Lyon] (1849–1905), majd Gerard Encausse, művésznevén Pappus (1865–1916) telepedett le Szentpéterváron, martinista páholyokat alapítva, és II. Miklós, illetőleg a cárné nagy elismerését vívva ki; megnyitk az utak ama személyiség, a szibériai *sztarec* (igen szent vándorszerzetes), Grigorij Jefimovics Raszputyin (vagyis Dorbézoló) (1871–1916) felé, aki sok éven át az uralkodócsalád saját és különbejárátú tanácsadójává vált. A „Fekete Szerzetest” lépten-nyomon rágalmazták: kivételes befolyása a hisztérikus cárnéra és a hatá-

„(..) *zarándoklat Moszkvába, Sztálin személyiségének kultusza, szüntelen hivatkozás Marx, Engels és Lenin szent irataira és a zsinati atyák exegéziseire (Plehanov, Buharin, Rjazanov stb.), grandiózus felvonulások, dekorációk, beszolgáltatási kötelezettség, városok és gyárak keresztelése, a Kreml nagy fejeinek hieratikus protokollja (..). Első látásra ellentmondásosnak tűnhet, azonban mindent egybevéve kivilágoló a tény, hogy egy vallásellenes politika a Párt kultuszát eredményezhette.*”
(Claude Rivière: *Liturgie politique*)

rozatlan cásra hatékony taumaturgikus képességeinek két uralkodó általi elismeréséből eredt, amelyeket Alekszj cárevics vérzékenységi krízisének gyógyítása érdekében gyakorolt. Ha Raszputyint nem gyilkolta volna meg egy csoport irigy arisztokrata (szélsőséges nehézségek árán, tekintve csaknem természetfeletti ellenállását a mérgek és revolverlövések iránt) – amely merész, de nem lehetetlen teóriája néhány hitelt érdemlő történésznek –, valószí-

nűleg elérte volna Oroszország visszavonulását a szövetséges hatalmak oldalán való háborús kötelezettségből (létezett egy pontos tervjavaslat erre az eshetőségre), elkerülve így azokat az állapotokat, amelyek az 1917-es forradalom kitöréséhez vezettek, és megtakarítva a Romanovoknak tragikus sorsukat.

Szovjet-Oroszország a bolsevik forradalom után sem marad hűtlen ezoterikus és spiritualista hagyományaihoz. A marxizmus történelmi és dialektikus materializmusa és az új kormányzók deklarált ateizmusa sem akadályozza meg ugyanazon doktrínák más név alatti folytatólagos továbbélését, melyek a megelőző korszakot jellemezték. Sok kulturális személyiség, művész és külsőleg bolsevik értelmiségi valójában más érdeklődést rejtget: Szergej Eisenstein (1898–1948), a nagy rendező mélyen és aktívan bevonódott az alkímia és a rózsakeresztes gnosztikus hagyomány tanulmányozásába; Vszjevolod Ivanov (1895–1963) író, a szibériai polgárháború megéneklője állította, hogy harcos műveinél jobban kedveli mágiával, hipnózissal, keleti miszticizmussal és ezoterikus gondolkodási rendszerekkel teleszórt félőnéletrajzi regényét, az *Egy fakír kalandjait*; a nagy Mihail Bulgakov (1891–1940), aki *A fehér gárdában* megengedte magának, hogy szeretettel és nosztalgiával tekintszen a régi rezsim embereire, fő művében, *A Mester és Margaritában*, valamint a *Végzetes tojásokban* fausti és démonológikus témákat jár be, azon túl, hogy minden művében enigmatikus utalásokat helyezett el a numerológiai kódolásra és a kabbalisztikus gematriára; még Maxim Gorkij (1868–1936) szocialista realizmusa is sok tekintetben a gondolatátvitel modern stúdiumain, a hipnotikus sugalmazáson és a parapszichológia pszichofizikai energetikai emanációelméletén alapuló pozitivistá okkultizmus-féleséggel adós.

⁴ Michael Hagemester: i. m. 243. o.

⁵ A tanulmány francia nyelven letölthető az internetről Dugin és követői *Arktogaia* oldaláról. [Magyarul lásd a jelen lapszámban. (A szerk.)] Mindenesetre terjedelmes metszeteket hoz belőle Giorgio Galli: *La politica e i maghi*. Milánó, 1995, Rizzoli, 183–189. o. Mi is e szöveg fő pontjait követjük, parafrázálva azt.

⁶ A Hermetic Brotherhood of Luxor objektív kutatásához, meghaladva Guénon gondolatban előfeltételezett és néha téves vélekedéseit, lásd Joscelyn Godwin – Christian Chanel – John P. Deveney: *A Luxori Hermetikus Testvériség. Egy okkultista rend beavatási és történelmi dokumentumai*. Debrecen, 2002, Gold Book. A rend egyik vélt alapítójáról és inspirátoráról külön nagyon érdekes John Patrick Deveney: *Paschal Beverly Randolph. A Nineteenth-Century Black American Spiritualist, Rosicrucian, and Sex Magician*. Albany, 1997, State University of New York Press. Általánosabban továbbá Joscelyn Godwin: *The Theosophical Enlightenment*. Albany, 1994, State University of New York Press, 199–200, 282–283, 291–292, 346–350. és 358–359. o.

- ⁷ Bogdanov, Lunacsarszkij és Gorkij a teozófia befolyása alatt állva egy az empiriokriticizmus és az energetizmus paraokkultista értelmezésén alapuló marxista vallásszurrogátumot gyakoroltak. Az „istenépítők” az általuk élő istennek tekintett kollektivizált emberiségben hittek; energetizmusuk, amely a nietzschei dionüszizmus egyedi értelmezéséből eredt, az energia és szenvedély vezetésének képességét tulajdonította a tömegeknek. A tömegek e közös energiája inkább kollektív, mint egyéni halhatatlanságot biztosított, igazolva a forradalom javára történő önfeláldozást.
- ⁸ Nem idegenek nem gyanított asztrológiai érdeklődések Trockijtól sem, aki a *Dialektikus materializmus és tudományban* (1925) példázatszerű horoszkópelemzést vázol fel a marxizmus és az 1848-as forradalmak születéséről, mindkettőt a Neptunusz felfedezéséhez kötve az Uránusz keringési pályáján. Az Uránusz a forradalom planétája, a Neptunusz pedig a tudattalanból született ideákkal és inspirációkkal társítatik.
- ⁹ A Platonov által művelt, kommunista retorikából és vallásos képzeletvilágból álló mixtúra nyilvánvaló e passzusban: „Eltársak és polgárok, ne beszéljeteek hiábavalóan az egyetemes unalom kiapadt vízfolyásait követve. A tudomány hatalma élesen kimagaslik, mint egy torony, és az ósdiak Babilonja, pusztaságaival együtt leromboltatik az ember gyakorlott keze által. Nem mi voltunk, akik megteremtettük Isten boldogtalan világát, de mi fejezzük be a felépítését... A kommunista esze nem alszik, és senki sem mentesítheti a saját kezét. Ellenkezőleg, az egész földet teljes egészében a tudomány befolyásának igájába hajtja.” *The Occult in Russian and Soviet Culture*. Szerk. Bernice Glatzer Rosenthal. New York, 1997, Cornell University Press, 209. o.
- ¹⁰ „Lenin síremlékét azért építették inkább kocka, mint piramis alakúra, mert a kocka a teozófusok szerint az élet negyedik dimenzióját jelképezi, mely túléli a test bomlását. Kazimir Malevics, aki a kocka alakot javasolta, azt állította, hogy a negyedik dimenzió lehetővé teszi a menekülést a haláltól. Lenin – jelentette ki – feltámadt az időhöz kötött anyagból, és most az igazi művészet és vallás világában, »az ideális szellem szupramateriális birodalmában« tartózkodik. Ezért Lenint az örökkévalóság jelképebe, egy kockába kell elhelyezni. Malevics számára a metamorfózist jelentő kocka nemcsak Lenin halhatatlanságát szimbolizálta, hanem egy mérőben új kultúrát. Igen, teurgikus tulajdonságai révén a kocka hozza létre ezt a kultúrát, a maga térbeli mozgásával. Egyébként is, a kocka sokkal inkább kifejezi a bolsevikok Prométheusz-hitét és jövőre irányultságát, mint a piramis, amely a messzi ókorra utal vissza, és amelyet rabszolgamunkával építettek. (...) Majakovszkij hármass formulája – »Lenin élt! Lenin él! Lenin élni fog!« a kultusz mantrájává vált.” Berenice Glatzer Rosenthal: A XX. század eleji okkultizmus reneszánszának politikai következményei. Ford. Soproni András. In B. G. Rosenthal (szerk.): *Az okkult az orosz és a szovjet kultúrában*. Id. kiad. 434–435. o.
- ¹¹ Idézi Michael Hagemeister: i. m. 259. o.
- ¹² Az idézet és az adatok Il’ja Zbarszkij – Samuel Hutchinson *All’ombra del mausoleo. La storia dell’uomo che imbalsamò Lenin* című művéből (Milánó, 1999, Bompiani) származnak.
- ¹³ A Lenin és Trockij, illetve az 1899-ben Asconában, a Monte Veritàn alapított utópista-progresszista kolónia, a „szocialista vegetáriánusok” között létrejött kapcsolatok, amely többek között olyan személyiségeket gyűjtött magába, mint az anarchista Kropotkin, Hermann Hesse író, Hugo Ball és Hans Arp dadaista művészek, Paul Klee festő, a költő Stefan George, Isadora Duncan táncosnő és Martin Buber filozófus, újabb tényezőjét képezhetnék az okkultista eszme és a forradalmi utópia közötti közelségnek. Ezzel kapcsolatban lásd James Webb: *II sistema occulto*. Milánó, 1989, SugarCo, 49. o. Más kezdeti hangok találhatóak ebben a műben: Nicola Fumagalli: *Cultura politica e cultura esoterica nella Sinistra russa 1880–1917*. Milánó, 1997, Società Editrice Barbarossa.
- ¹⁴ „Prométheusz antik mítoszának aktualizálásában Marx talán nem miséző pap volt? Jóllehet a világ varázstalanításának hirdetői számára hamisan hangozhat, hogy egy tanítás különlegessége lényegében szimbolikus potenciájában áll, lehet némi érdekessége annak, hogy feltesszük magunknak a kérdést, miként volt képes a marxizmus elméleti épülete – valamiféle irracionálisával – az elmélet által gerjesztett vallásos gyakorlatokat a pazar bőségig sokasítva, tömegeket motiválni: zarándoklat Moszkvába, Sztálin személyiségének kultusza, szüntelen hivatkozás Marx, Engels és Lenin szent irataira és a zsinati atyák exegéziseire (Plehanov, Buharin, Rjazanov stb.), grandiózus felvonulások, dekorációk, beszolgáltatási kötelezettség, városok és gyárak keresztelése, a Kreml nagy fejeinek hieratikus protokollja (...). Első látásra ellentmondásosnak tűnhet, azonban mindent egybevéve kivilágoló a tény, hogy egy vallásellenes politika a Párt kultuszát eredményezhette (...). A Pártba való belépés egy a proletáriátus diadalának eszkatológiai reményében összegződő világnézet elfogadását feltételezi.” In Claude Rivière: *Liturgie politiche*. Como, 1998, Red Edizioni, 80–81. o.

„(...) az asztronauta alakja teljes értékű szereplője a kozmista mítosznak.”